

ਖੁਸ਼ਨ
ਉੱਤਰ

ਮਦਰ ਤੋਂ ਵੀ ਤਾਵਾਹ ਹੈ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਮਦਰ ਤੋਂ
 ਮੰਗੀਤ ਵਿੱਚ ਮਾਰੀ ਗਏ ਮਦਰਾਂ ਤੇ ਅਧਿਕਾਰ ਹੈ।
 ਮਦਰ ਉਹ ਮੰਗੀਤ ਖੁੱਲ੍ਹੀ ਆਵਾਜ਼ ਹੈ ਜੋ ਮਾਠ ਅਤੇ
 ਆਖੜੇ ਆਖ ਵਿੱਚ ਮਿੱਠੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਮਦਰ ਛੁੱਟੀਆਂ ਤੇ
 ਬਣਦੇ ਹਨ। ਛੁੱਟੀ ਬਣਦੇ ਸੁਖਮ ਸੰਤੋਖੀ ਤੇ ਮੰਗੀਤਮਈ
 ਆਵਾਜ਼ ਹੈ। ਅਜਿਹੀਆਂ ਸੁਖਮ ਆਵਾਜ਼ਾਂ ਵਿੱਚ
 ਮਧੁਰ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਮੰਗੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਕੁਝ
 ਸੁਖਮ ਵਿੱਚ ਵਿੱਚੋਂ 1੨ ਨਾਦ ਚੁੱਠ ਵੇ ਤੇ ਸਿਰਫ਼ ਦਾ
 ਆਖੜੀ ਅੰਤਗਲ ਕੁਝ ਸਿਮਾਵਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸੁਖਮ
 ਵਿੱਚ ਮਧੁਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਉਹ ਮਦਰ ਕਹਿਲਾਉਂਦੇ ਹਨ।
 ਇਹਨਾਂ ੨੨ ਮਦਰਾਂ ਵਿੱਚ ੫ ਮਦਰ ਸੁੱਖ ਅਤੇ ੭
 ਵਿਕਸਿਤ ਮੰਨੇ ਗਏ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਸੁੱਖ, ਸਿੱਖ, ਗੰਧਾਰ
 ਮੱਧਮ, ਖੰਭਮ, ਖੰਭਤ, ਤਿਸ਼ਾਦ। ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਮੱਧਮ ਵਿੱਚ
 ਸ ਰੇ ਗ ਮ ਯ ਯ ਨੀ ਵਿਗਾ ਜਾਦਾ ਹੈ।
 ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ ਮਾਠ ੫ ਮਦਰ ਹਨ। ਇਹ ਦੋ ਤਰ੍ਹਾਂ
 ਦੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਮਦਰ

↓
ਸੁੱਖ ਮਦਰ

↓
ਵਿਕਸਿਤ ਮਦਰ

↓
ਖੁਸ਼ਨ ਮਦਰ
(ਰ ਗ ਯ ਨੀ)

↓
ਤੀਵਰ ਮਦਰ
(ਮ)

1. ਮੁੱਧ ਮਠਰ

ਮੁੱਧ ਮਠਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜੋ ਆਪਣੇ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਗਿੰਦੇ ਹਨ। ਮੁੱਧ ਮਠਰ ਸਦੀ ਕੋਈ ਚਿੰਨ੍ਹ ਜਾਂ ਨਿਸ਼ਾਨ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੁੱਧ ਮਠਰ ਵਿੱਚ 'ਸ' ਅਤੇ 'ਯ' ਅੱਲ ਮਠਰ ਹਨ। ਇਹ ਹਮੇਸ਼ਾ ਆਪਣੀ ਜਗ੍ਹਾ ਤੇ ਸਥਿਰ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਦੇ ਦੋ ਰੂਪ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੇ।

2. ਵਿਕਸਿਤ ਮਠਰ

ਉਹ ਮਠਰ ਜੋ ਆਪਣੇ ਸਥਾਨ ਤੋਂ ਉੱਧਰ ਜਾਂ ਨੀਚੇ ਹੋ ਜਾਣ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵਿਕਸਿਤ ਮਠਰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਮਠਰਾਂ ਵਿੱਚ 'ਸ' ਅਤੇ 'ਯ' ਆਪਣੇ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਸਥਾਨ ਤੋਂ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਹੱਟਦੇ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਬਾਕੀ ਬੀਜ ਮਠਰ (ਕ, ਗ, ਮ, ਯ, ਨੀ) ਆਪਣੇ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਸਥਾਨ ਤੋਂ ਉੱਧਰ ਨੀਚੇ ਹੱਟਦੇ ਹਨ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਚਲ ਜਾਂ ਵਿਕਸਿਤ ਮਠਰ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਵਿਕਸਿਤ ਮਠਰਾਂ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਦੋ ਭਾਗਾਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡ ਸਕਦੇ ਹਾਂ।

i) ਕੋਮਲ ਮਠਰ

ਜਦੋਂ (ਕ, ਗ, ਯ, ਨੀ) ਇਨ੍ਹਾਂ ਚਾਰ ਮੁੱਧ ਮਠਰਾਂ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਸਥਾਨ ਤੋਂ ਨੀਚੀ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੋਮਲ ਮਠਰ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਮਠਰ ਸਿਧੀ ਵਿੱਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਯੋਗ ਬੱਲੇ ਆਕੜ ਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਤੋਂ ਯਤਨ ਚੱਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਕੋਮਲ ਮਠਰ ਹਨ। ਜਿਵੇਂ -
ਕ, ਗ, ਯ, ਨੀ

ii) ਵਿਕਸਿਤ ਮਠਰ

ਜਦੋਂ ਮਠਰ ਆਪਣੇ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਸਥਾਨ ਜਾਂ

ਸੁੱਖ ਰੁੱਖ ਤੇ ਉੱਘਰ ਫੁੱਲ ਹੱਟ ਕੇ ਆਖਈ ਸੁੱਖ ਆਵਾਜ਼
 ਤੇ ਕੁੱਝ ਉੱਚੀ ਆਵਾਜ਼ ਹੋਵੇ, ਉਸਨੂੰ ਹੀ ਵਰ ਮੋਹਰ ਕਿਹਾ
 ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਮੰਗੀਤ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਵੀ ਮੋਹਰ
 ਨੂੰ ਸਿਹੜਾ ਆਖਣੇ ਸੁੱਖ ਮਥਾਨਾ ਤੇ ਉੱਘਰ ਫੁੱਲ ਹੱਟਦਾ
 ਹੈ। ਉਹ ਹੈ (ਮ) ਮੋਹਰ। ਇਹ ਮ ਆਉਂਦਾ ਹੈ
 ਵਿਚਕਾਰ ਮਥਿਤਾ ਹੋਣਾ ਹੈ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਇਸ ਵਿੱਚ ਹੀ ਵਰ
 ਮ (ਮੇ) ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਹੀ ਵਰ ਮੋਹਰ ਵਿੱਚ ਮੋਹਰ ਸਿਖੀ
 ਵਿੱਚ ਸਿਖਣ ਦਾ ਚਿੰਨ੍ਹ ਮੋਹਰ ਦੇ ਉੱਘਰ ਖੜੀ
 ਲਕੀਰ ਹੈ। ਸਿੱਟੇ - ਮੇ

ਫੋਟੋ ਨਾਮਕ ਤੱਥਾਨ ਜਿ 6316 ਚੀ
 ਡੀਪ 6316 ਟੀਐਚੀ ਨੂੰ ਹੁੰਦੇ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ ਚੀ
 ਫੋਟੋ ਨਾਮਕ ਟੀਐਚੀ ਤੱਥਾਨ ਜਿ 6316 ਚੀ
 ( ) 6316 ਜਿ ਸਿਹਤ ਨਿਰੀ ਟੀ ਚੀ 1 550
 550 ਚੀ 6316 ਟੀ ਨਾਮਕ ਟੀਐਚੀ ਤੱਥਾਨ
 ਚੀ 6316 ਟੀਐਚੀ ਜਿ ਨਹੀਂ ਨੂੰ ਚੀ 6316
 ਚੀ ਚੀ ਜਿਹਨਾਂ ਨੂੰ 6316 ਟੀਐਚੀ

ਫੋਟੋ ਨਾਮਕ ਟੀਐਚੀ ਤੱਥਾਨ 6316 ਚੀ
 ਚੀ ਚੀ ਤੱਥਾਨ ਜਿ 50 ਲੱਖ 6316 ਟੀ
 ਚੀ 6316 ਟੀਐਚੀ ਜਿ ਨਹੀਂ ਨੂੰ ਚੀ 6316
 ਚੀ ਨਾਮਕ ਤੱਥਾਨ ਨਹੀਂ ਨੂੰ ਚੀ 6316 ਚੀ
 ਚੀ 6316 ਟੀਐਚੀ ਚੀ ਚੀ 6316 ਚੀ
 ਚੀ 6316 ਟੀਐਚੀ ਚੀ ਚੀ 6316 ਚੀ
 ਚੀ 6316 ਟੀਐਚੀ ਚੀ ਚੀ 6316 ਚੀ

ਫੋਟੋ ਨਾਮਕ ਟੀਐਚੀ ਤੱਥਾਨ 6316 ਚੀ